

Владимир М. ПОПОВИЋ
Народни музеј Србије

ДОКУМЕНТИ О ШКОЛОВАЊУ НИКОЛЕ ЈЕРЕМИЋА, ГРАФИЧАРА И СЛИКАРА ИЗ БЕОГРАДА

Сажетак: Рад се бави документима и прилозима који су у својству аутентичних извора представљали кључне чиниоце у истраживању доба школовања Николе Јеремића у уметничким центрима Европе: Бечу, Минхену и Паризу од 1901/02. до 1911/12. године. Испуњени својеврсним сведочанствима, обиљем чињеница и искрслим сазнањима, документи у континуитету прате и осветљавају време, амбијент, збивања и околности које су обележиле Јеремићев студентски живот и ликовно образовање. Њихово одвијање, променљивог тока и места студија говоре у прилог преданости струци, запаженим успесима на изложбама и упорној борби за статус државног питомца, благодетељца са редовном новчаном „подпором“. Сагледани у том кругу, документи непосредно, поуздано и уверљиво указују, попут неоспорних сведока, на бурни десетогодишњи период његовог школовања. Резултати истраживања поменутог доба уметничког живота, проистекли из изложених докумената у овом раду, појављују се, оглашавају и укључују први пут, после дуже од једног века, у састав богате биографије Јеремића, чија се дела, осим у иностранству, у знатној броју налазе и у Народном музеју Србије.

Кључне речи: документи, школовање, Беч, Минхен, Париз, сведочанства, новчана помоћ, Министарство просвете Краљевине Србије

Кругу младих усмерених ликовном стваралаштву, који су почетком 20. века одлазили на школовање у европске градове, припадао је и Никола Јеремић, будући графичар и сликар чији се живот, са краћим прекидима, одвијао до смрти (1953. године) у Паризу, где је радио и излагао са запаженим успехом.¹ Знатан број докумената о његовом школовању обиљем података различитог порекла увели-

1 Владимир Поповић, „Никола Јеремић (1887–1953), графичар и сликар“, *Зборник Народној музеја* 17/2 (Београд), Историја уметности, Београд, 2004, 405–423.

ко обелодањују поменути период, који је прерастао у посебно поглавље његове биографије. Садржај препун незаобилазних чињеница прати и указује на време, догађаје и околности које су условиле развој његовог образовања. Сагледани у целини, документи обиљем података и драгоцених прилога доследно осветљавају доба Јеремићевог школовања у престижним уметничким центрима Европе: Бечу, Минхену и Паризу од 1901/02. до 1911/12. године. Сва три града била су стециште његовог избора на чијим је академијама стицао знања, испуњавао своја опредељења и циљеве ликовног образовања. Упоредо, подносио је и непремостиве тегобе изазване нередовним и недовољним новчаним средствима, која је повремено добијао од Министарства просвете и црквених послова Краљевине Србије. Поменутих потешкоћа у почетку није било благодарећи повољном материјалном стању родитеља, који су трошкове школовања благонаклоно подносили.

Никола Јеремић рођен је 28. децембра 1886, по Јулијанском календару, и потиче из београдске грађанске породице, брижно посвећене његовом васпитању и образовању. Под будним оком оца Милутина, кројача, и мајке Цвете, Никола, њихов старији син, развио је склоност ка цртању већ у основној школи.

У гимназији² су видно изражене и запажене од наставника цртања и кранописа: сликара Ђорђа Крстића и Марка Мурата, као и вајара Петра Убавкића. Врсни, угледни уметници и искусни педагози препознају учеников дар, посвећују му пажњу и пружају подршку. Родитељи упознати са склоностима дечака и његовом жељом да се школује и посвети ликовној уметности вољни су да испуне тежње надареног сина. Преокупиран интересовањем и усмерењем ка ликовном стваралаштву, могао је од првог разреда гимназије, осим радова ученика Прве српске цртачке и сликарске школе Кирила Кутлика,³ да у Грађанској касини види 1898. године изложбу дела свог наставника Марка Мурата.⁴ Две године касније (1900), имао је прилику да у Великој школи погледа изложбу радова Надежде Петровић⁵ и велико платно Марка Мурата *Долазак цара Душана у Дубровник*. Као ђак трећег разреда гимназије, почетком пролећа 1901. године, није, свакако, пропустио да у Народном музеју види слику, такође, свог наставника Ђорђа Крстића *Паг Сјалаћа*,⁶ укључујући и *Крунисање Душаново у Скопљу* Паје Јовановића. Упознавање ликовних дела на поменутих изложбама представљало је непосредно сучељавање са властитим погледима, склоностима и непознаницама, које су га, без сумње, више

2 *Извештај о раду и ученичком најредовању у школској 1900/01. години*, Гимназија „Вук Стефановић Караџић” у Београду, реални одсек.

3 Станислав Живковић, „Српска цртачка и сликарска школа Кирила Кутлика, Неуништиви свет духовне лепоте” – Огледи из уметности, Нови Сад – Београд, 2009, 51–65.

4 Вера Ристић, „Марко Мурат”, каталог изложбе, Београд, 1969, 13.

5 Момчило Стевановић, „Надежда Петровић”, *Уметности, часопис за ликовну уметности* 2, Београд, 1950, 46; „Прва изложба Надежде Петровић П (ера Одавић)”, „Госпођица Надежда Петровићева”, *Нова Искра* бр. 9, Београд, 1900, у: „Надежда Петровић (1873–1915)” Ретроспективна изложба поводом 50. годишњице смрти, Београд, 1965, 5.

6 Игор Б. Борозан, „Археолошка алегорија: *Паг Сјалаћа* Ђорђа Крстића”, *Зборник Народне музеја* 24-2, Историја уметности, Београд, ММХХ, 158.

подстицале и плениле него обесхрабривале да оствари своја опредељења посвећена ликовном образовању. Усмерен у том правцу, и он ће попут осталих младих истомишљеника кренути истим путем – у иностранство. Од тридесетак ученика Кутликове школе, на пример, неколико полазника се определило да школовање настави на иностраним ликовним академијама. Међу њима су се, поред осталих, налазили минхенски ђаци Надежда Петровић, Милан Миловановић, Коста Милићевић, будући зачетници и протагонисти модерне ликовне уметности, чија су дела обележила епоху импресионизма у Србији. Уважавајући савете наставника, Јеремић је, такође, кренуо у Европу и са 14 година старости у Бечу уписао Општу школу цртања.

О четворогодишњем школовању и животу Николе Јеремића у Бечу немамо податке, осим сведочанства – *Zeugnis* о завршеној Општој школи цртања 1905. године, са врло добрим успехом и стеченим звањем *литтограф* (сл. 1). Из сведочанства сазнајемо програм школске наставе: цртање главе по античким узорима и живим (природним) моделима, укључујући и цртање целе фигуре (тела) – акт, обухваћени јединственом оценом – врло добар. Такође, налазимо да је Школа цртања отворена указом Министарства културе и образовања у Бечу, 1873. године. Школа је била установљена у оквиру реорганизације бечке Академије уметности, у чијем је саставу остала да ради.⁷ Време школовања обухватало је, свакако, не само стицање знања, савлађивање страног језика, лекција и праксе већ и доба одрастања, стасавања, упознавања знаменитости престоног града, посећивање музеја, галерија, изложби, ширења опште културе.

После завршетка школовања у Бечу враћа се у Београд преокупиран дилемама о даљем ликовном образовању. Лето проводи обузет разним опцијама, сугестијама, саветима који га усмеравају ка одлуци да оде не у Беч, већ у Минхен. Прихватањем препорука пријатеља и сагласности родитеља, Јеремић у јесен исте године (1905) путује у Минхен и уписује Краљевску баварску академију ликовних уметности, одсек *Naturklasse*, под вођством проф. Хуга фон Хабермана (*Hugo von Habermann*). О доласку и похађању Академије сведочи неколико докумената. Први по реду је пријава боравка од 5. децембра 1905. из Градског архива Минхена, у којој је осим имена, на немачком језику и правопису – *Jeremitsch Nikolai*, наведено и занимање: цртач – литограф. Следи Сведочанство (*Zeugnis*) од 12. јула 1906 (сл. 2), затим Писмо – молба упућена 12. јула исте године господину министру просвете у Београду за доделу стипендије како би „макар са 70-80 динара месечно државне подпоре обезбедио опстанак за још 3 године студирања”⁸ (сл. 3). Молба није усвојена, што потврђује на њеној другој страни Јеремићева руком написана изјава: „Примио сам своја документа данас 20. септ 1906г у Београду”. Према датуму и месту писања, лепим калиграфским рукописом, молба је г. министру упућена за време летњег одмора у Београду, пред одлазак у Минхен. Као редовни студент Акаде-

7 Амброзић, Катарина и Ристић Вера, „Прилог биографијама српских уметника XVIII и XIX века“, из архиве Академије ликовних уметности у Бечу, *Зборник радова Народної музеја II* (Београд), МСМЛХ, 400–401

8 АС, МПс, ф 30, бр.143/906, Молба Н. Јеремића 12. августа 1906. г. Министарству просвете у Београду за доделу стипендије.

мије, поседовао је легитимацију (Legitimations - Карте N° 3139) за летњи семестар 1906/07 (сл. 4). По завршетку друге године студија, овога пута на одсеку сликарства (Malklasse), добија ново сведочанство (Zeugnis) 15. јула 1907, потписано, такође, од стране проф. Хабермана. У оба сведочанства су наведене оцене: врло велика марљивост, врло добро владање и напредовање у раду, са најбољом препоруком за стипендију. Наведене молбе и предлози нису прихваћени, што упорног Јеремића није поколебало, нити одвратило да и поред недодељене помоћи успешно заврши студије на одсеку за сликарство. Преданост у раду и постигнуте резултате потврђују оцене у оба сведочанства која, очевидно, указују на трудољубивост и неодложне дужности студента одговорног за обавезе, које су мимо низа невоља и у најтежим животним околностима редовно испуњаване, не доводећи у питање континуитет школовања.

Долазак у Минхен и почетак студија на ликовној Академији поклапају се са његовим пунолетством, суочавањем са проблемима студентског живота и недостатком новца. Комуникација са колегама и окружењем је од првог дана текла посебно са раније пристиглим земљацима, студентима Академије. Занимљиво је напоменути да је у то време код професора Хабермана студирао и Владимир Бецић, за разлику од Бранка Поповића, такође, на сликарском одсеку, али код проф. Хертериха. Код овог професора, између осталих, учили су Сава Поповић, Милан Миловановић и Стеван Милосављевић, који су годину дана раније били уписани на цртачки одсек.⁹ Скренућемо пажњу на важан догађај који се односи на овај град и актере који су у њему учествовали. Наиме, рад и ангажованост проф. Хабермана нису били везани једино за Академију већ и за Минхенску сецесију, коју је основао заједно са сликарима Штуком (Franz von Stuck), Трибнером (Wilhelm Trübner) и Удеом (Fritz von Uhde) 1892. године.¹⁰

После успешно завршене друге године студија код проф. Хабермана у Минхену, Јеремић лето 1907. године проводи у Београду, поново у недоумици о месту студија, условима и новчаној помоћи. Иако се очекивало да школовање настави у Минхену, Јеремић се опредељује за Париз, где школске 1907/08. године уписује Академију ликовних уметности (École Nationale et Speciale des Beaux Arts). Убрзо, крајем прве године школовања, у јуну 1908. године, Јеремић се први пут у јавности појављује са неколико радова на Првој изложби Српског уметничког удружења у Београду, у Основној школи код Саборне цркве.¹¹ Према каталогу, на изложби је учествовало 14 сликара и четири вајара са укупно 129 дела,¹² од којих су најбројнија заступала сликаре: Милана А. Миловановић (34), Ђорђа Крстића (13), Надежду Петровић (12), Јеремића 7 (сл. 5). Учешће на изложби донело му је и прва јавна признања. У *Вечерњим новостима* и *Бранко-*

9 Ј. Секулић, „Минхенска школа и српско сликарство – Прилог проучавању односа“, *Зборник радова Народни музеја* (Београд), 1959, 274–275.

10 К. Ленц, „Минхенско сликарство 19. века“, Каталог изложбе „Минхенска школа 1850–1900“, Београд, 1988, 32–34, 36.

11 Анон. „Прва изложба Српског Уметничког удружења у просторијама Основне школе код Саборне цркве, 1–30. јун 1908“, Изложбе у Београду 1904–1911, Београд, 1990, 55.

12 Анон. „Каталог прве изложбе уметничког удружења 1908“, Изложбе у Београду 1904–1911, Београд, 1990, 73–75.

вом колу истичу се *Дражђани* и *Вече*.¹³ У *Недељном ирејледу* Др Бож(идар) Николајевић наводи: „Никола Јеремић изложио је мале одличне цртеже оловком и пером и пастел - студије“¹⁴. Надежда Петровић пак подстакнута повољним оценама и личним запажањем поменутих радова, припремајући изложбу Југословенске уметничке колоније у Љубљани 1909. године, у писму Јакопичу предлаже знатне промене које су се, пре свега, односиле на проширење Колоније новим члановима, међу којима је навела и Јеремића.¹⁵

Први доступни документ са студија у Паризу је Пуномоћје (Inscription) од 20. 9. 1908. на име Yéremitch Nikolas, којим професор г. Кормон (Cormon) одобрава да ради студија повремено похађа галерије и библиотеку Академије и (редовне) часове у атељеима Кормона, Моруа (Maugou) и Валтнера (Waltner), његових професора (сл. 6). Истог месеца Посланство Краљевине Србије у Француској и Белгији актом (без адресе) потврђује да је Јеремић стипендиста српске државе две године пратио предавања на Школи Лепих уметности у Минхену и четири године графике на Институту уметности у Бечу. Успешан почетак студија у Паризу нарушавала је оскудица у новцу, што га је приморало да већ почетком децембра 1908. упути молбу Министарству просвете у Београду са захтевом да постане редовни државни питомац.¹⁶ Уз молбу је достављена препорука Посланства у Паризу да му се захтев уважи. После месец дана (13. јануара 1909) Посланство допуњује поменути молбу Сведочанством његовог професора са Академије изјавом: „Спроведећи овај врло повољан прилог молби Посланство најтоплије препоручује да се донесе повољно и што скорије решење.“ Краљевско Министарство просвете и црквених послова молбу је примило 19. јануара 1909. и са мишљењем Техничког факултета „да заслужује државну помоћ“, упућено надлежним органима, укључујући и потврду Надежде Петровић да је примила „за г. Јеремића Сведочанство од професора Cormona“ (сл. 7). Најзад, министар Љуба Јовановић 29. априла 1909. одобрава молитељу помоћ од 1.200 динара и да одлука од 1. маја 1908. „остаје у важности“.¹⁷ Идуће године, по истеку стипендије, Јеремић подноси молбу и две потврде – сведочанства Академије у Паризу Министарству просвете у Београду са захтевом да новчану помоћ добија до краја студија. Посланство 15. 5. 1910. шаље Министарству просвете „молбу г. Јеремића на надлежно решење“, које већ 18. маја стиже у Београд. После објашњења о стању буџета и неиспуњеној обавези, заменик министра 31. 5. 1910. потписује одлуку: „Из ових разлога не могу усвојити молбу г. Јеремића“.¹⁸ Први прилог молби било је Сведочанство Академије у Паризу од 14. априла 1910, којим директор

13 Анон. „Сликарска изложба“, *Вечерње новостии* 3. VI 1908. и *Бранково Коло* 1908. св. 27; Изложбе у Београду 1904-1911, Београд, 1990, 56–57, 68–69.

14 Б. С. Николајевић, „Прва изложба Српског уметничког удружења“, *Недељни ирејлед* 1908, бр. 12; Изложбе у Београду 1904-1911, Београд, 1990, 66–67.

15 К. Амброзић, „Прва југословенска уметничка колонија“, *Зборник радова Народној музеја*, књига прва 1956/57, Београд, 1958, 279.

16 АС МПС, ф 71, п 174/908, Јеремићева молба МПС у Београду са захтевом да постане редовни питомац.

17 АС МПС, ф 71, п 17/909, Министар Љ. Јовановић одобрава Јеремићу помоћ од 1.200 динара.

18 АС МПС, ф 75, п 10/910, Молба Јеремића, са два Сведочанства – потврде Академије уметности у Паризу, за стипендију до краја студија. МПС није усвојило.

Академије потврђује да је од средине октобра 1909. Никола Јеремић редовно студирао на Академији под руководством Моруа, професора, шефа атељеа литографије који подвлачи његову знатну способност и врло велики напредак. Наглашено је да се оно „Јеремићу издаје због потребе његовог представљања г. Министру просвете и уметности Србије“. Друго Сведочанство Академије у Паризу је од 16. априла 1910, којим се, као и претходно, указује на то да је Јеремић од средине 1909. редовно студирао под вођством г. Кормона, професора, шефа атељеа за сликарство који потврђује његову способност и напредак са напоменом да се исто издаје због представљања г. министру просвете и уметности Србије (сл. 8). Још необавештен о одбијању молбе, Јеремић 25. маја подноси нову молбу Министарству просвете у Београду допуњену са више података о току студија и захтевом да се новим решењем одобри извесна помоћ како би „завршио започете студије“.¹⁹ Лепим калиграфским писмом Јеремић описује, најпре, студије на одсецима графичке уметности, њене специфичности и то да је захваљујући претходној помоћи продужио започете студије „у школи проф. Кормона“. Додаје да је прошле године ступио „у одељење за уметничку литографију“ код проф. Моруа и да се о постигнутом напретку може уверити из приложених семестралних сведочанстава“. На крају првог дела молбе саопштава да се уписао „и у атеље проф. Валтнера за бакро-рез (*eau-forte*)“. Други део молбе „Господину Министру Просвете и Црквених Послова у Београду“ се односи на одобрење извесне помоћи и значај његових студија графике. На крају наглашава да је „Уверен да ће Господин Министар праведно оценити моју молбу“. Молба у Министарство стиже 31. маја и већ 4. јуна Јеремић се писмом, упућеном на адресу Посланства у Паризу, обавештава о негативном решењу молбе и враћању два поменута Сведочанства.

У то време Јеремић се први пут у Паризу, по позиву, са Надеждом Петровић, појављује на изложби Salon du Cercle Russe (Салон руског клуба), где су се окупљали уметници разних генерација и уверења: Матис, Трубецкој, Бурдел и други.²⁰ Критика похваљује његову литографију *Etude*²¹ док Аполинер оцењује: „Јеремић је вешт графичар истанченог дара коме поезија није страна“.²² Слична запажања објављује *Paris Journal*.²³ Критичар Сен Валери (Saint-Valery) закључује: „Јеремић је графичар сигурног заната који је детаљно проучавао Рембранта“.²⁴ Подржан од професора, Јеремић конкурише за учешће и на годишњој изложби удружења француских уметника у Паризу – Салон 10. Убрзо по предаји радова добија извештај жирија да су му примљена два рада наведена под бр. 9366 и 9367. О учешћу на изложби, одржаној од 30. априла до 30. јуна, сведоче: чланска карта Салона 10 бр. 2249 са његовим потписом (сл. 9) и приказ Надежде Петровић под називом „Наши у Француском Салону у

19 АС МПС, ф 75,п 10/910, Нова молба МПС за помоћ до завршетка студија није усвојена.

20 А. Ђорђевић, „Литерарно уметничко друштво Руса у Паризу – Радови г-це Петровићеве и Н. Јеремића“, *Ново време* 2, Београд, 1910.

21 *Journal armée territoriale*, Paris, 21. 5. 1910.

22 *Journal Intransigent*, Paris 31. 10. 1910, signé par M. Guillaume Apollinaire.

23 A.S., *Paris Journal*, 24. 10. 1910.

24 Saint de Valery, *Revue des Beaux Arts*, Paris, 13. 11. 1910.

Паризу“.²⁵ У чланку писаном 19. јуна, између осталог, она наводи: „У Grand-Palee на Јелисејским пољима у Салону француских уметника изложио је наш Србин Никола Јеремић своја два уметничка рада у литографији: Косовка девојка диже рањеног Орловића Павла из гомиле рањеника и мртвих јунака“. У наставку оцењује: „Цела композиција је необично лепа, одлично цртана са пуно израза“. За други рад, студију *Глава човека*, подвлачи да је „цртана врло лако, меко, са пуно енергије. Овим што је изложио у Салону даје сведочанство о његовој одличној способности и ми се радујемо уметничком успеху нашег младог пријатеља“.

Јеремић је са Надеждом учествовао не само на поменутом и следећем Салону 1911. године већ и на Јесењем. То је било време њеног боравка у Паризу обележено, између осталог, сјајним ликовним делима: *Бојородичина црква Notre Dame*, *Језеро у Булоњској шуми* и *Мосџ на Сени*, данас у Народном музеју Србије.

Непрестано на граници опстанка и трпељивости, Јеремић ниједном не одустаје од бављења свакодневним обавезама на Академији и дружења. Видимо га на фотографији, вероватно из 1909. године, у друштву колега-студената одевених у различите костиме, пуни слављеничког расположења у складу са обичајима карневала, свакако, *Mardi Grasa*-а (Покладе). На обе фотографије он стоји са десне стране, препознатљив по истом костиму и кесом о појасу (сл. 10).

Тада је, као и касније, имао браду видљиву на снимку, испред кафеа априла 1910, у друштву са двојицом елегантних колега, који својим изгледом, очевидно, далеко надмашују његову скромност (сл. 11). Један од незаобилазних докумената и потврда о студијама јесте фотографија на којој је Јеремић за штафелајем у атељеу проф. Валтнера (сл. 12). Из истог периода потиче и изврстан цртеж *Ауџо њорџреџ* (сл. 13). Његова активност и дружељубље огледали су се како на изложбама и односима са колегама, тако и указивању поштовања својим професорима. Изразе њиховог уважавања налазимо крај његовог потписа на графикама, где наводи да их је радио „*Sous la direction de Mr Waltner*“. Ови потписи су видљиви и на графикама *Порџреџ Кардинала* и *Порџреџ седој човека*.²⁶

Не одустајући од својих студија и борбе за обезбеђивање основних животних потреба, Јеремић „5. Децембра 1910. у Паризу“ пише, најпре, г. министру просвете одговор на постављена питања, потом, у наставку, опширну молбу господину министру Народне привреде у Београду.²⁷ Посланство у Паризу 11. децембра шаље Министарству Народне привреде Јеремићеву молбу са пет прилога и „у посебном пакету“ његове радове.²⁸ Пошиљка доспева у Одељење за трговину радиност и саобраћај поменутог Министарства 14. децембра

25 Н. Петровић, „Наши у француском салону у Паризу“, *Уметничка хроника*, Дневни лист, Београд, јуни 1910.

26 Графичка збирка Народног музеја у Београду, инв. бр. 724 и 726.

27 АС МПс, ф 55, п 141/910, Молба г. Министру Народне Привреде у Београду, 5. Децембра 1910.

28 АС МПс, ф 55, п 141/910, Посланство Краљевине Србије у Француској и Белгији (*Legation Royale de Serbie en France et en Belgique*) отпрема Јеремићеву молбу и пет прилога Министарству Народне привреде у Београду.

и упућује на разматрање. У првом делу писма је одговор на „тражена обавештења поводом решавања моје молбе од 5. јуна ове године Бр. 4211“. У обавештењу министра наводи да је „као државни питомац само две године“ добијао помоћ „од 1. маја 1908. до 1. марта 1910. године“. Подсећа да је испуњавао услове за ступање у атељеа раније поменутих професора на Академији. Једноставан, прегледан, сврси усмерен садржај молбе написан лепим рукописом на три странице, показује његову одговорност и пажњу према министрима и њиховим одлукама о додељивању помоћи. Напред поменуте студије у неколико атељеа на Академији и похађање вечерњег курса проф. Трубецкоја у Cercle International des arts – за цртање и анатомију животиња, указују на обим његовог рада, обавеза и неуморно залагање за њихово реализовање. Заиста, програм обиман и разноврстан, испуњен ентузијазмом и енергијом младог заљубљеника у стваралаштво графичке уметности. Због тога је и уследила молба г. министру да му за завршетак студија одобри „потребну помоћ за две године, у суми од 200 динара месечно“ са обавезом да ће извештаје Академије о школовању редовно достављати Министарству на увид. Молбу је поткрепио са више докумената, потврдама о успешним студијама, учешћу на изложбама и приложеним радовима. Изложени по редоследу, обухваћени су следећи: 1. Потврда Директора Академије уметности, члана Института др Бона (dr. Vonnat) од 12. јула 1910. да је Никола Јеремић 7. јула добио Прву награду атељеа литографије. 2. Професор Мору потписом акта Академије од 13. јула потврђује да је његов ученик Јеремић постигао велики напредак, али треба му помоћи да ради како би завршио своје уметничко образовање. 3. Сведочанство проф. Валтнера од 30. октобра 1910. да је „Господин Никола Јеремић, мој ученик, обдарен правим уметничким умећем веома важном које ће оправдати све знаке наклоности (помоћи) које би му требало пружити како би олакшале и снажно подржале почетак његове уметничке каријере за коју верујем да ће бити једна од најбриљантнијих“ (сл. 14). 4. Преглед места „у којима сам успео да прикажем своје радове: Grand Salon, Galerie brunner, Salon des Artistes Russe, изложба Медулић-а у Загребу“. Потврду о учешћу на њој пружа писмо Хрватског умјетничког друштва „Медулић“ од 28. 10. 1910, којим се Јеремић обавештава да је „Изложбени југу прихватио... за уметничку изложбу „Медулића“... Вашу литографију „Портрет пјесника“. Изложба је одржана у Умјетничком павиљону у Загребу, крајем 1910. године, под називом „Нејуначком времену упркос.“²⁹ Од српских уметника, на изложби је осим Н. Петровић, сазнајемо, учествовао и Н. Јеремић са поменутиим делом. Наведено писмо је потписао потпредседник „Медулића“ Томислав Кризман. 5. „Проспект овд. École Nationale des Beaux Arts“. 6. три рада „Eau-forte“, и једну-оригинал литографију“. У потпису молбе: „Никола Јеремић Питомац Минст. за графичку уметност. 5. Декембра 1910. год. у Паризу“.

Процедура одлучивања о Јеремићевој молби почела је после пет дана (19. децембра) од приспећа у Министарство Народне привреде, када је прослеђена у Министарство просвете и црквених послова, са образложењем одлуке

29 Р(едакција), „Медулић“, Ликовна енциклопедија Југославије 2, Загреб, 1987, 307.

о недодељивању стипендије. О томе инспектор поменутог министарства саопштава: „Одбор за Професионалну наставу донео је начелну одлуку да ово Министарство више не даје стипендије за изучавање појединих грана уметности. Стога се упућује овај акт Министарству Просвете и Црквених Послова с препоруком да молиоцу по могућности изађе у сусрет“. У прилог врло повољног предлога уследила је и порука: „Према подацима које Министарство има о овом молиоцу он потпуно заслужује да му се помогне да заврши своје студије“. Акт са одлуком и предлогом у Министарство просвете стиже 22. децембра и сутрадан (23. децембра) је „Приказано“. После два месеца, 21. фебруара 1911, начелник у Министарству потписује решење: „Пошто нема буџетске могућности – у архиву“.³⁰

Очекујући решење наведене молбе, Јеремић се храбро супроставља невољама и 14. јануара 1911. приређује свечани ручак „у част мог учитеља и другова“. Исказујући на пригодан начин своје гостољубље, он је отиснуо графички лист са својеручно, црвеним тушем, исписаним јеловником богатог садржаја: од предјела, до шампањца, и кафе на крају. Околне површине су испуњене потписима проф. Валтнера, Кормона, колега и њиховим изјавама. Својим порукама, оне су одавале неспутано расположење, пуно емоција, раздрагану атмосферу зачињену љупким, дирљивим, језгровитим речима наклоности, поштовања домаћина и његове домовине – Србије. Ненарушавањем континуитета школовања, Јеремић је и овога пута манифестовао сналажљивост, трпељивост и упорност, одупирујући се тешко савладивим недаћама. Стање у којем се налазио после негативног решења молбе није га обесхрабрило да учествује на изложби Salon 11. Потврду о учешћу на овој изложби, одржаној од 29. априла до 29. јуна 1911, пружа чланска карта (Carte d'exposant) Salona 11, са његовим потписом – Nicolas Yeremitch. После завршетка изложбе и преузимања радова, он је почетком јула, пошто је настава на Академији престала, напустио Париз и отпутовао у Београд.

По повратку у Париз, студије наставља и ради у атељеима раније наведених професора, али и даље без новчане „подпоре“. Беспарица га присиљава да већ 1. јануара 1912, у покушају да добије државну помоћ, пише нову молбу и упућује је министру просвете и црквених послова у Београду (сл. 15). Молба и два прилога – сведочанства стижу у Београд 5. 1. 1912. На пријемном листу – акту Министарства, руком је написан садржај молбе: „Јеремић тражи стипендију још за годину дана ради довршења студија“.³¹ У молби, поред осталог, Јеремић не пропушта да тугаљиво помене како му је после две године, априла 1910. године помоћ укинута „незнам ни сам зашто“. Зато с поносом подвлачи да је иако „пуки сиромаш... Продужио рад и завршио и трећу годину школовања са успехом“. У наставку одјекује озбиљно упозорење, приказ стања и услова студирања који уверљиво осликавају истину о стварности његовог живота. Он скреће пажњу и наводи „колико је једном студенту Србину – тако рећи без хлеба – тешко успети, да у раду конкурише толиким француским ђацима,

30 АС МПС, ф 55, п 141/910, Јеремићеву молбу МПС, због недостатка буџета, није прихватило.

31 АС МПС, ф 91п 22/912, Молба Јеремића МПС за стипендију ради „довршења студија“.

којима за рад никад ништа није недостајало и који су у овдашњим школама добили претходну спрему за рад, далеко бољу од нас Срба“.

Са непрекривеним узбуђењем, наставља „ове тегобе материјалне нисам у стању да издржим и стога Вас морам замолити за државну стипендију која би ми могла пружити и средства за живот и средства за рад у атељеу, да би школу могао завршити“.

Уз молбу је приложио два уверења Академије уметности којима се потврђује да је две године добијао награде, „савесно радио“ и, како професори тврде, да има „диспозиције за рад“ и да заслужује „помоћ за коју моли“. Први прилог молби је Сведочанство од 17. јула 1911, написано руком директора Академије др Бона, који потврђује да је „Јеремић Никола 7. јула добио I награду за радове настале у атељеу г. Валтнера, професора графика-бакрореза“.

На истој страни, у наставку је друго сведочанство његовог професора.

„Част ми је поново да потврдим своје врло повољно мишљење о таленту и ревности ученика Николе Јеремића на Академији уметности у Паризу. Дозволите ми поново да потсетим овде да сам већ имао част да мишљење о повољним студијама Јеремића упутим г. Продановићу тада Министру народног образовања. Надам се да ће бити корисно овом младом човеку одобрити стипендију не само за једну годину како би своје студије могао наставити без бриге и материјалних потешкоћа које су врло често спречавале праве уметнике. Награде које је Јеремић добијао изражавају његове одличне уметничке склоности“.

У потпису Ch. Waltner, проф. Академије уметности, члан Академије наука Француске (сл. 16). У следећем прилогу (4. 12. 1911) г. Бона поново потврђује да је Јеремић „7. јула 1910. добио I награду за рад у атељеу литографије“. Испод овог уверења је, такође, руком написана потврда – препорука проф. Моруа да је његов „ученик Н. Јеремић својим радом постигао велики напредак и да ће му помоћ бити врло корисна за настављање његових студија“. После дуже од месец дана министар Љ(уба) Јовановић 11. 2. 1912. потписује решење:³² „По овој молби, одлучујем да се Николи Јеремићу, питомцу за графичку уметност, изда ... (300) тристотине динара ради довршења студија“ (сл. 17).

На студијама Јеремић је редовно пратио и збивања на ликовној сцени Београда, која је 1912. године била преокупирана припремама Југословенске изложбе, на којој је био спреман да учествује. Реализовање те намере није било једноставно, јер је био при крају студија и без новца. Решење проблема зависило је од одлуке Министарства просвете да му додели помоћ од 300 динара, с тим да би на изложби учествовао као српски уметник.³³ Исход молбе, у одсуству поузданих података, остаје непознат.

По завршетку студија и пред повратак у Београд, Јеремић 28. новембра 1912, у част поменутих професора приређује свечаност, Banquet du Patron. За госте је отиснуо специјални *тепи*, у бакрорезу, који одабраним садржајем нуди богати обед, од предјела до кафе и шампањца. Средишни део је уокви-

32 АС МПс ф 91, п 91222/, Министар Љ. Јовановић (11. 2. 1912) одлучује „да се Николи Јеремићу, питомцу за графичку уметност изда (300) тристотинединара ради довршења студија“.

33 АС МПс ф 33 п 14/912, Молба МПС за доделу помоћи од 300 динара ради учешћа на IV југословенској изложби у Београду.

рен потписима проф. Валтнера, Јеремића и колега прожетих пријатељским, другарским изјавама и родољубивим поздравима *Vive la Serbie*, док је горњи део испуњен приказом знаменитих објеката – симбола Париза (сл. 18). Овом свечаном гозбом био је обележен крај успешног четворогодишњег школовања другарства и срдачности са колегама из разних делова света. Истовремено, раздрагана, милозвучна атмосфера, светковина пуна ведрине, емоција и младачког усхићења, означавала је својеврстан чин опроштаја од професора, Академије, непосредног окружења и Париза. Свакако, непоновљивог периода школовања који је као студент, „државни питомац Србије за графичку уметност“, изложен неизбежним егзистенцијалним недаћама и узбуђењима проживео, бескрајно посвећен уметничком позиву.

Позитивне оцене критичара и прегнућа на пољу ликовног стваралаштва допринели су позиву Међународног удружења лепих уметности и књижевности у Паризу да ступи у њихово чланство.³⁴ Почасни одбор удружења чинили су чувене личности: Данунцио, Анатоли Франс, Дега, Моне, Реноар и други. Позивом је била обухваћена и пријава за Јеремићево учешће на конгресу истог удружења, када је на Јелисејским пољима одржана и изложба њихових ликовних дела. Уласком у водећа уметничка удружења, Јеремић почиње да стиче афирмацију на уметничкој позорници Париза подвргнутој незадрживим бујањем и струјањем авангардних покрета. Закупљен мислима о будућем раду, обавезама и Балканском рату, Јеремић се, међутим, враћа у Београд. Министарство просвете је још октобра 1912. очекујући његов долазак упутило позив да испуни обавезе из одлуке о стипендирању. Без одуговлачења, одазива се позиву и почиње да ради у Државној штампарији. О томе у акту Министарства – просветно одељење пише: „Примајући к знању изјаву г. Јеремића, акад. сликара, да је радо вољан да у овим приликама послужи својом стручном спремом општој ствари“. За реализовање предвиђених послова, министар Љ. Јовановић налаже да се Јеремићу на располагање стави радионица, потребна радна снага и материјал за послове које буде обављао у Информационом бироу при Министарству.³⁵ У ратним околностима (1912/13) не престаје да се бави поменутиим пословима, посебно после учешћа у рату (1914/15), на крстарици француске ратне морнарице, када крајем 1915. године, на позив посланства Краљевине Србије у Паризу, почиње 1916. да ради у Дирекцији монопола за израду поштанских марака. Следеће године одлуком МПС, од маја 1917. године, постаје шеф Графичког одељења Државне штампарије, посвећен раду цртежа и гравира за поштанске марке Србије, са ликовима краља Петра I и престолонаследника Александра I у профилу, које су после штампе у Паризу 1918. године пуштене у промет. Дужности и послове које је неуморно и пожртвовано за време Великог рата обављао представљали су најприкладнији вид исказивања дуга министру просвете, Посланству у Француској и др-

34 Анон. Union Internationale des Beaux-Arts et des Lettres, Paris, 11 July 1912, Позив Јеремићу да ступи у чланство Међународног удружења лепих уметности и књижевности 1912.

35 АС МПС ф 41 п 93/912, Постављање Јеремића у Информациони биро при Министарству просвете 1912.

жави за учињену подршку и стипендију у време школовања на *École Nationale des Beaux-Arts* у Паризу.

Открића и садржаји оригиналних домаћих и страних докумената о Јеремићевом школовању представљају плод истраживања запостављених, важних делова његове биографије везане за наведено време. За познавање и разумевање наклоности, опредељења, доба школовања и најранијег ликовног стваралаштва, обележено успесима, они су не само драгоцени већ и неопходни чиниоци. У сагласју са поменутом оценом, извори и подаци заступљени у раду обухватају и непрекидно прате одвијање студија и односе са надлежним установама и поступцима њихових представника. Специфичан наратив и понашање службених лица у поменутиим установама пружају слику стварности, приказаних збивања, процедура одлучивања о стипендијама, свеукупном Јеремићевом школовању, укључујући и његово обављање државних послова у време Балканског и Великог рата. Сагледан у наведеним оквирима, обрађен и уобличен низом изложених докумената, период Јеремићевог школовања се први пут, после дуге од једног столећа, објављује и улази у састав његове богате и јединствене биографије.

ЛИТЕРАТУРА:

Амброзић, Катарина

„Прва југословенска уметничка колонија“, *Зборник радова Народної музеја*, књига прва 1956/57, Народни музеј, Београд, 279.

Амброзић, Катарина и Ристић, Вера

„Прилог биографијама српских уметника XVIII и XIX века“, из архива Академије ликовних уметности у Бечу, *Зборник радова Народної музеја* II, 400–401.

„Прва изложба Српског Уметничког Удружења у просторијама Основне школе код Саборне цркве, 1-30. јун 1908“, *Изложбе у Београду 1904-1911*, Народни музеј, Београд, 55.

„Каталог прве изложбе Српског уметничког удружења 1908“, *Изложбе у Београду 1904-1911*, 73–75.

„Сликарске изложбе“, *Вечерње новости* 3. VI 1908. и *Бранково Коло* 1908,

св. 27, у: *Изложбе у Београду 1904-1911*, 68-69.

Apollinaire, Guillaume

Journal Intransigent, Paris, 31. × 1910.

Борозан Игор

„Археолошка алегија: 'Пад Сталаћа' Ђорђа Крстића“, *Зборник Народної музеја XXIV-2* Историја уметности, 158.

Valery de Saint

Revue des beaux Arts, Paris 13. 11. 1910.

Ђорђевић, А

„Литерарно уметничко друштво Руса у Паризу – Радови г-це Петровићеве и Н. Јеремића“, *Ново време* 2, Београд.

Живковић, Станислав

„Српска цртачка и сликарска школа Кирила Кутлика“, *Неуништиви свет духовне лепоте – Огледи из уметности*, Матица српска – Нови Сад, Интерпринт – Београд, 51–55.

Ленц, К

„Минхенско сликарство 19. века“, *Каталог изложбе „Минхенска школа 1850-1900“*, Народни музеј-Београд, 32–34, 36.

Николајевић, Божа С.

„Прва изложба Српског уметничког удружења“, *Недељни илустрацијски лист* 1908, бр. 12, у: *Изложбе у Београду 1904-1911*, 66–67.

Одавић, П(ера)

„Госпођица Надежда Петровићева“, *Нова Искра* бр. 9, Београд, у: *Каталог Надежда Петровић (1873-1915)*“ Ретроспективна изложба поводом 50. годишњице смрти“, Културни центар Београда и Народни музеј, 1965, 5.

Петровић, Н(адежда)

„Наши у француском салону у Паризу“, *Уметничка хроника*, Дневни лист, Београд, јуни.

Поповић, Владимир

„Никола Јеремић (1887-1953), графичар и сликар“, *Зборник Народног музеја XVII/2*, Историја уметности, Београд, 405–423.

Р(едакција)

„Медулић“, *Ликовна енциклопедија Југославије 2*, Загреб, 307.

Ристић, Вера

„Марко Мурат“, каталог изложбе, Народни музеј, Београд, 13

S.A.

Paris Journal, 24. 10. 1910.

Секулић, Ј(ован)

„Минхенска школа и српско сликарство – Прилог проучавању односа“, *Зборник радова Народног музеја* (Београд), 274–275.

Стевановић, Момчило

„Надежда Петровић“, *Уметности*, Часопис за ликовну уметност 2, Београд, 46.

Journal Armee territoriale, Paris, 21. v.

Union Internationale des Beaux-Arts et des Letters, Paris, 11 Juillet.

ИЗВОРИ

- Архив Србије Београд
- МПС Молба Николе Јеремића за доделу стипендије, од 12. августа 1906, ф 30, бр. 143.
- Молба Николе Јеремића са захтевом да постане редовни државни питаоцац, ф 71 п 174/908. ф 71 п 17/909, Министар Љуба Јовановић одобрава Јеремићу помоћ - 1.200 динара, 29. април 1909.
- Молба Јеремића, са два сведочанства-потврде, од 15. маја 1910, због недостатка буџета није усвојена, ф 75 п10/910.

- Молба од 5. децембра 1910, са пет прилога, за помоћ до краја студија, због буџетских могућности није прихваћена, ф 75 п 10/910.
- Молба од 1. јануара 1912, са два прилога, за државну помоћ ради довршења студија, ф 91 п 22/912.
- Министар Љ. Јовановић 11. II 1912, одлучује „да се Николи Јеремићу, питомцу за графичку уметност изда (300) тристотине динара ради довршења студија“, ф 91 п 22/912.
- Молба за доделу помоћи од 300 динара ради учешћа на IV југословенској изложби у Београду, ф 33 п 14/912.
- Решење о постављењу Јеремића у Информациони биро при Министарству просвете, ф 41 п 93/912.

СКРАЋЕНИЦЕ:

МПс - Министарство Просвете Србије

АС - Архив Србије

DOCUMENTS PERTAINING TO THE EDUCATION OF NIKOLA JEREMIĆ,
GRAPHIC ARTIST AND PAINTER FROM BELGRADE

SUMMARY

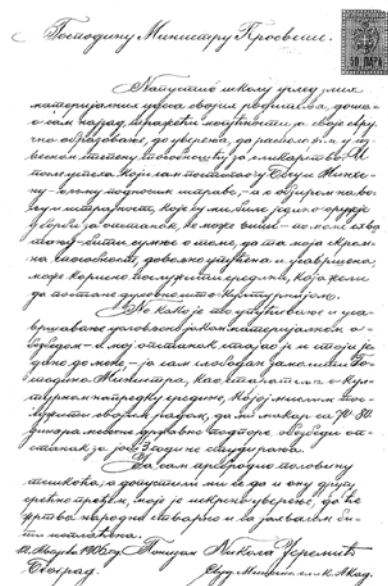
The documents pertaining to the education of Nikola Jeremić, graphic artist and painter from Belgrade, who lived and exhibited his work in Paris until his death (in 1953), encompass the period from his entry in the School of Drawing in Vienna in 1901/2-1905, his studies at the Royal Bavarian Academy of Fine Arts in Munich in 1906-1907 and at the École Nationale des Beaux-Arts in Paris in 1908-1912. Reviewing the contents of these documents revealed a multitude of data, unknown to the present day, which shed light on the time, events and circumstances that conditioned his everyday life and fine arts education. At the same time, the diversity of the said documents provided a broader insight into the events surrounding his studies and the unfolding of his struggles aimed at being granted regular financial support by the authorised Serbian institutions. The circumstances of those times are convincingly reflected by the petitions submitted, certificates issued and the recommendations given by the Serbian Mission in Paris, Professor Habermann from the Munich Academy, and especially those by Professors Cormon, Maurou and Waltner from the Academy of Arts in Paris, in whose studios he studied, progressed and gained knowledge about graphic art, first of all lithography. It was precisely through his lithographs that he gained attention and won accolades at an exhibition in Belgrade, the exhibitions of students' work and the Association of French Artists – Salon 10 and 11, The Autumn Salon and other Paris galleries. A part of those graphic art works, except for those held abroad, is preserved at the National Museum in Belgrade. At the end of his studies, expressing his companionship and earning the respect of his professors, he staged "Banquet du Patron". After returning to Belgrade, he found employment as a civil servant, and during the Balkan and the Great War, he performed the duty of the manager of the state printing press. Viewed as a whole, the documents published in this paper, without any doubt, convincingly portray and shape the period of Jeremić's education, which is for the first time included as an integral part in his eventful biography.

Vladimir M. Popoović, E-mail: wldasim@gmail.com

Сл. 1. Zeugnis – Сведочанство школе цртања у Бечу, 1905
 Fig. 1. Zeugnis – Certificate of the School of Drawing
 in Vienna, 1905.

Сл. 2. Zeugnis – Сведочанство Ликовне
 академије у Минхену, 12. јул 1906.
 Fig. 2. Zeugnis – Certificate of the Fine Arts
 Academy in Munich, 12 July 1906.

Сл. 3. Молба Николе Јеремића за стипендију,
 Београд, 12. август 1906.
 Fig. 3. Nikola Jeremić's application for a grant,
 Belgrade, 12 August 1906.

Сл. 4. Легитимација Ликовне академије у Минхену – Летњи семестар 1906/07.

Fig. 4. Identification card of the Fine Arts Academy in Munich – the summer semester 1906/07.

не у просторијама Основне школе код Савског трга.

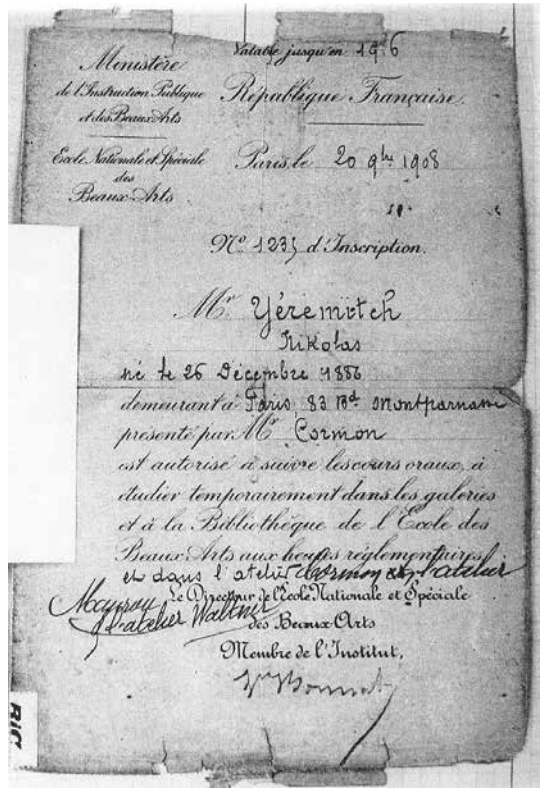
КАТАЛОГ ПРВЕ ИЗЛОЖБЕ СРПСКОГ УМЕТНИЧКОГ УДРУЖЕЊА

1908.

Слике, акварели, пастели, цртежи и т.д.

	ВУЧЕТИЋ ПАШКО	13. Гост на селу
	1. Македонка	14. Портре-студија
	2. Црногорка	15. Последњи час
	3. Јесен — голо	
	4. Циганска идила	ЈЕРЕМИЋ НИКОЛА
	5. Земун у снегу	16. Дражђани
	6. Залазак сунца	17. Портре
	7. Селџаци у Винчи	18. Вече
	8. Винча	19. Пастел студија
	9. Слама у Винчи	20. Скица за „плакат“
	10. Кошутњак	21. Кроки 1
	10а. Портре гђе М.	22. Кроки 2
	ГЛИШИЋ ДРАГОМИР	ЛУГОВИЋ ЖИВКО
Сл. 5. Каталог Прве изложбе Српског уметничког удружења у Београду, 1908.	11. Први покушај на виолини	23. Портре
Fig. 5. Catalogue of the First Exhibition of the Serbian Art Association in Belgrade 1908.	12. Поперина	24. Портре I кљидиса

Сл. 6. Inscription Академије ликовних уметности у Паризу, 1908.
Fig. 6. Inscription of the Fine Arts Academy in Paris 1908.

својим делима од Француске
скулпуре у Аркадеји Монсејонје је
и својим гле трговце, слике
у професионалне грађанске сектор
својим делима.
Милош је акција, која се као
професионалне грађанске у својим
и једне је. Колекционар.
27. 2. 1909. *M. J.*

19. JUN 09
M. J. *M. J.*

743

1) Милош др. 6734 едр. 511 и 492
автор је својим делима
укупно 1500 с. делима, да каже
и да своје делима до 300 др. на
малом и великом трговцу.
2) Ј. Јеремич је сликар,
на слици српских и 15 маја 1908
године 293-85 на рачун да 1800 др.
27. 2. 1909. *M. J.*

По имени г. Директора, се не
помињање делима, автора, автора
француског 2. маја 1908. године
(№ 4731/908) да је сликар
г. Ј. Јеремич својим делима
автор и да у Паризу, својим
авторима својим делима.
автор сликарских делима № 4731/908
1. маја 1908 г. својим сликар
и да је дао својим делима
за своје трговцу дава својим
својим у великом трговцу
у Паризу и да се се својим

Примена само 30 г. својим
авторима од професора Милоша
27. 2. 1909. *M. J.*
Надежда Петровић
и и с. др. 71 / 11 - 1909

Сл. 7. Потврда Надежде Петровић о пријему Јеремичевог сведочанства од проф. Кормона (Cormon), Београд, 27. 2. 1909.
Fig. 7. Certificate of Nadežda Petrović of receipt of Professor Cormon's certificate issued to Nikola Jeremić, Belgrade 27 February 1909.

Paris, le 14 avril 1910

Le Directeur de l'École Nationale des
Beaux-Arts, Membre de l'Institut, soussigné,
certifie que pendant le mois d'octobre 1909,
M. Vérémitch Nikolas, a étudié
régulièrement à l'École sous la direction
de M. Maurson, Professeur, chef d'atelier
de lithographie qui constate en lui de bonnes
aptitudes et de très grands progrès.
Le présent certificat a été délivré à
M. Vérémitch pour lui servir
auprès de Monsieur le Ministre de l'Instruc-
tion publique et des Beaux-Arts de Serbie.

Lygdomsky

Сл. 8 Сведочанство
Академије ликовних
уметности у Паризу,
16. 4. 1910.

Fig. 8. Certificate of the Fine
Arts Academy in Paris,
16 April 1910.

Сл. 9 Чланска карта – Пропусница
изложбе SALON 10, Париз, 1910.

Fig. 9. Membership card-pass to the
exhibition SALON 10, Paris 1910.

Сл. 10. Студенти – учесници карневала у Паризу, 1910. Јеремић у другом реду десно.
 Fig. 10. Students – participants of the carnival in Paris 1910. Jeremić is in the second row on the right.

Сл. 11. Јеремић (десно) испред кафеа у Паризу, 1910.
 Fig. 11. Jeremić (right) in front of Café in Paris 1910.

Сл. 12. Јеремић у атељеу проф. Валтнера, 1910.

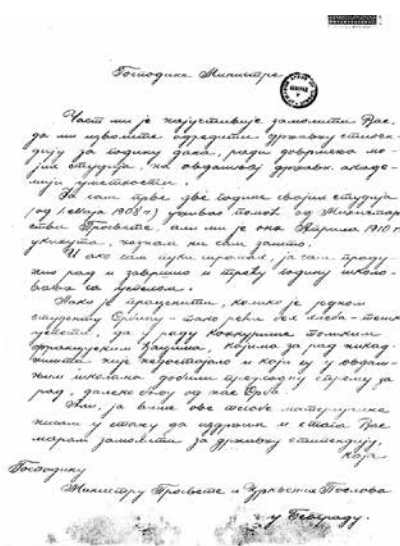
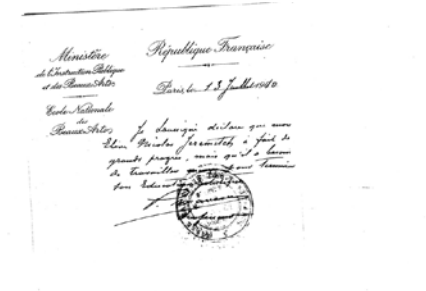
Fig. 12. Jeremić in Professor Waltner's studio 1910.

Сл. 13. Никола Јеремић, Ауџиојорџреј, цртеж, 1910.

Fig. 13. Nikola Jeremić, *Self-Portrait*, drawing, 1910.

Сл. 14. Сведочанство проф. Валтнера и проф. Моруа, Париз, 1910.
 Fig. 14. Certificate issued by Professors Waltner and Maurou, Paris, 1910.

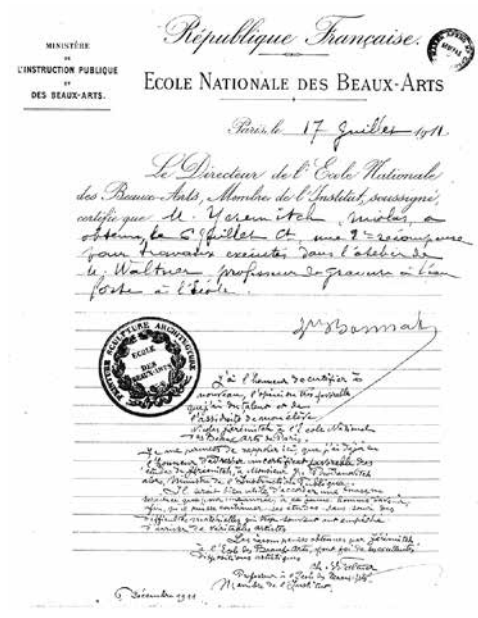

Le soussigné, Professeur à l'École Nationale des Beaux-Arts, Certifie que Monsieur Nicolas Jeremič, mon élève, me semble d'une remarquable aptitude artistique tout à fait remarquable, qui justifieraient tous les encouragements et toutes les marques de bienveillance qu'il serait possible de lui accorder, afin de lui faciliter, et d'aider puis élever dans les débuts de sa carrière artistique, que je crois pouvoir affirmer, seront les plus brillantes.

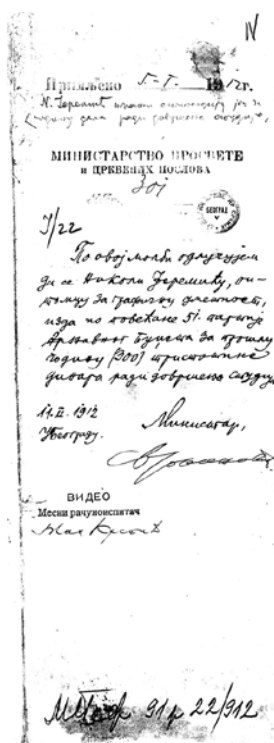
Ch. Waltner
 Membre de l'Institut

Paris ce 30 octobre 1910.

Сл. 15. Молба Јеремића за стипендију, Париз, 1. јануар 1912.
 Fig. 15. Jeremič's application for a grant, Paris, 1 January 1912.

Сл. 16. Сведочанство др Бона (17. јули 1911) и проф. Валтнера (6. децембар 1911)
 Fig. 16. Certificates issued by Dr Bohn (17 July 1911) and Professor Waltner (6 December 1911).

Сл. 17. Одлука Министра просвете и црквених послова у Београду Љубе Јовановића о додељивању новчане помоћи Н. Јерemiћу, 11. 2. 1912.

Fig. 17. Decision of the Minister of Education and Church Affairs Ljuba Jovanović on giving N. Jeremić a grant, 11 February 1912.

Сл. 18. Banquet du Patron, Париз, 28. новембар 1912.

Fig. 18. "Banquet du Patron", Paris, 28 November 1912.

Сл. 19. Никола Јерemiћ, Портрет проф Валтнера, цртеж, Париз, 1912.

Fig. 19. Nikola Jeremić, Portrait of Professor Waltner, drawing, Paris, 1912.